

ADAM BIELA ^{a, @} <https://orcid.org/0000-0002-3957-8382>^a Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Psychologii, ul. Głęboka 45, 20-612 Lublin, PL[@] Adam@Biela.PL

WYKŁADY Z PSYCHOLOGII KS. IDZIEGO BENEDYKTA RADZISZEWSKIEGO I JEGO WSPÓŁPRACOWNIKÓW W KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM¹

Słowa kluczowe: Idzi Benedykt Radziszewski, wykłady z psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski.

Streszczenie: Opracowanie to wskazuje, jakie znaczenie odegrały wykłady z psychologii wygłaszane przez Idziego Radziszewskiego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Wykłady te miały dwa etapy: (1) nauczanie psychologii ogólnej w minimum programowym ogólnouniwersyteckim na każdym kierunku przez samego Idziego Radziszewskiego; oraz (2) zainicjowanie specjalistycznych wykładów na starszych latach studiów z działów psychologii teoretycznej lub stosowanie jako odpowiedź na zapotrzebowanie studentów oraz kadry ich wykładowców. Artykuł unaczynia, jak nauczanie psychologii ogólnej na każdym kierunku studiów już w I semestrze I roku dało studentom nowego polskiego uniwersytetu

---

ADAM BIELA – mgr (filozofia, 1970, KUL, Lublin); dr psychologii eksperymentalnej i przemysłowej (1973, KUL, Lublin); dr hab. psychologii eksperymentalnej i przemysłowej (1980, KUL, Lublin); prof. (1992). Dziekan Wydziału Nauk Społecznych (1993–1998, KUL, Lublin).

¹ Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (łac. *Catholica Universitas Lublinensis Ioannis Pauli II*, skr. KUL, w latach 1918–1928 Uniwersytet Lubelski) – polski uniwersytet katolicki z siedzibą w Lublinie, założony 27 lipca 1918 roku jako Uniwersytet Lubelski z inicjatywy ówczesnego rektora Akademii Duchownej w Petersburgu (powstałej w 1842 roku) ks. Idziego Radziszewskiego. Jest kościelną szkołą wyższą o pełnych prawach publicznych szkół wyższych. Najstarsza uczelnia Lublina i trzeci najstarszy funkcjonujący uniwersytet w Polsce.

– wspólny język pojęciowy zarówno do konwersacji naukowych, jak i jako narzędzie rozmów w sytuacjach codziennych czy kontaktach koleżeńskich. Samo zdanie egzaminu z psychologii ogólnej już na I roku dało studentom rodzaj wiedzy nabytej na zasadzie imprinting, który towarzyszył im przez cały okres ich studiów. Mając na uwadze korzyści, jakie odniósł z wykładów psychologii sam Uniwersytet, musimy wskazać na kształtowanie przez te wykłady klimatu i kultury organizacyjnej nowej instytucji naukowej, jaką była w Lublinie pierwsza wyższa uczelnia. Fundament dzieła edukacyjnego, jakim były „wykłady z psychologii w KUL”, zbudował pierwszy rektor tej uczelni ks. prof. Idzi Radziszewski poprzez swoją charyzmę w odniesieniu do ludzi, kompetencje merytoryczne, autentyczność i świętość swojego życia kapłańskiego, akademickiego i osobistego.

Niedawno minęła 100-letnia rocznica śmierci ks. Idziego Radziszewskiego². Jak wskazuje Adam Biela³, ważnymi krokami organizacyjnymi zapewniającymi realizację przez Idziego Radziszewskiego projektu-idei katolickiego uniwersytetu w Lublinie, było uzyskanie zgody na jego powstanie zarówno ze strony Konferencji Episkopatu Polski Królestwa Polskiego⁴, jak i właściwej władzy państwowej, którą w ówczesnych realiach politycznych (lipiec – wrzesień 1918 roku) była Rada Regencyjna, a ściślej jej organ – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie⁵.

Istotnym momentem dla rozpoczęcia działalności nowego Uniwersytetu w Lublinie, było ukonstytuowanie się Senatu Akademickiego dnia 8 grudnia 1918 roku, a więc już w warunkach politycznych Polski, która 11 listopada 1918 roku ogłosiła swoją niepodległość. Następnego dnia,

---

² Idzi Radziszewski (ur. 1 kwietnia 1871 w Bratoszewicach, zm. 22 lutego 1922 w Lublinie): założyciel miesięcznika „Ateneum Kapłańskie” wychodzącego od 1909 roku; ukończył studia filozoficzno-psychologiczne w Wyższym Instytucie Filozoficznym na Katolickim Uniwersytecie Louvain pod kierunkiem D. Merciera, uwieńczony doktoratem w zakresie psychologii empirycznej; rektor Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku (1908–1914); rektor Cesarskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu, założyciel i pierwszy rektor Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie (1918–1922).

³ A. Biela, *Idzi Radziszewski. Charyzmatyczny psycholog*, Lublin 2018, s. 139–140.

⁴ Patrz: Sprawozdanie z Konferencji Episkopatu Polski z 27 VII 1918 r. w sprawie powołania uniwersytetu katolickiego, Archiwum KUL, rep. 124, nr 2.

⁵ Stosowne pismo w tej sprawie wystosowali do tego urzędu wspólnie wszyscy trzej członkowie prezydium Komitetu Organizacyjnego: I. Radziszewski oraz dwaj przedsiębiorcy – K. Jaroszyński i F. Skąpski, którzy własnymi majątkami poręczyli za podejmowaną inwestycję: Uniwersytet Lubelski w Lublinie. Ministerstwo to wydało trzy dni później wstępną koncesję na założenie prywatnego Uniwersytetu w Lublinie. Zob. Biela, *Idzi Radziszewski*, s. 140.

tj. 9 grudnia 1918 roku, odbyła się uroczysta inauguracja pierwszego roku akademickiego Uniwersytetu Lubelskiego, jako czwartego już uniwersytetu, który w wyzwolonej spod zaborów Rzeczypospolitej rozpoczął swoją działalność naukowo-badawczą, kształceniową i formacyjną – jako uniwersytet katolicki: ku chwale Boga i Ojczyzny.

W tym kontekście historyczno-politycznym celem tego artykułu jest wskazanie: jaką rolę odegrały wykłady z psychologii, które w swoim czasie nie tylko wprowadził do programu studiów sam Założyciel KUL, lecz stworzył dla nich tak trwałą infrastrukturę metodologiczną i psychospołeczną, która pozwoliła im przetrwać aż do czasów współczesnych?

1. Psychologiczny fundament budowania środowiska akademickiego w Uniwersytecie Lubelskim

Obecnie będziemy się starali ukazać, na czym polega psychologiczny fundament budowania przez założyciela i pierwszego rektora, Idziego Radziszewskiego, środowiska akademickiego w założonym przez siebie Uniwersytecie Lubelskim. Na fundament ten składały się takie elementy, jak: 1) charyzmat psychologiczny osoby pierwszego rektora tej uczelni – Idziego Radziszewskiego; 2) podejmowanie przez niego trafnie zaplanowanych, dalekosiężnych działań – budowania klimatu i kultury organizacyjnej środowiska akademickiego na drodze *imprintingu* psychologicznego; 3) konstruowanie trwałych podstaw dla interdyscyplinarnych kontaktów pomiędzy studentami w oparciu o znajomość psychologii – nie tylko na poziomie wykształcenia ogólnouniwersyteckiego, lecz również na podstawie wybranych przez nich samych kierunków studiów, pogłębionych przez wykłady specjalizacyjne z psychologii; 4) stworzenie optymalnego klimatu dla rozpoczęcia w przyszłości samodzielnego kierunku studiów – psychologii.

Przez charyzmat psychologiczny jest w tym opracowaniu rozumiany zespół przymiotów człowieka charakteryzującego się takimi cechami osobowości, jak: transparentność w relacji z innymi ludźmi, dar empatii i syntonii w sytuacjach spotykania się nie tylko z osobami bliskimi oraz nieznanymi, niezwykła zdolność i łatwość przekonywania osób do swoich racji, misji – zwłaszcza w celu osiągnięcia dobra wspólnego. Charyzmat psychologiczny danej osoby przejawia się m.in. w takich sytuacjach jak: udzielanie rad innym osobom; okazywanie im współczucia, miłosierdzia; pomoc potrzebującym, chorym, niepełnosprawnym; godzenie

zwaśnionych. Stąd też można mówić o charyzmatycznych osobach podejmujących służbę: w zawodach medycznych; w służbach ratunkowych; w służbach wojskowych; w służbach podległych instytucjom religijnym; w służbach podległych resortowi oświaty, szkolnictwa wyższego i nauki; w służbach psychologicznych. Adam Biela⁶ pokazał w swojej monografii, iż założyciel i pierwszy rektor KUL Idzi Radziszewski ma wszystkie definicyjne cechy charyzmatycznego psychologa.

Za bardzo trafny metodologicznie oraz oryginalny psychologicznie uważam, z perspektywy minionego już jubileuszu 100-lecia KUL, pomysł Radziszewskiego dotyczący hierarchicznego nauczania psychologii studentów, w zależności od ich roku studiów. Tak więc: 1) nauczanie psychologii ogólnej w minimum programowym I roku na każdym kierunku studiów w Uniwersytecie Lubelskim przez samego Idziego Radziszewskiego lub przez wskazanych przez niego wykładowców; oraz 2) zainicjowanie specjalistycznych wykładów na III lub IV roku studiów z działów psychologii teoretycznej lub stosowanej – wynikające z zapotrzebowania samych studentów (tych samych, którzy już zaliczyli dwa lata wcześniej egzamin z psychologii ogólnej) w porozumieniu ze swoimi wykładowcami z przedmiotów kierunkowych.

2. Nauczanie psychologii ogólnej w minimum programowym na każdym kierunku studiów w KUL

2.1. Wykłady prof. Artura Chojeckiego

Radziszewski, jako założyciel KUL, swoim kolegom-profesorom zaproponował m.in. wprowadzenie do programu studiów na I roku każdego kierunku studiów – wykładu psychologii ogólnej, jako tzw. wykład ogólnouniwersytecki, należący do minimum programowego każdego kierunku studiów. W pierwszym roku działalności Uniwersytetu Lubelskiego wykłady psychologii ogólnej doświadczalnej (eksperymentalnej), w wymiarze dwóch godzin tygodniowo, zostały powierzone prof. Arturowi Chojeckiemu, który był już znany w Polsce i w Europie ze swoich osiągnięć badawczych nad wolą ludzką. Osobiście prowadził też konwersatorium i ćwiczenia z tego przedmiotu dla studentów ze wszystkich wydziałów. Był to bardzo atrakcyjny początek wykładów z psychologii w nowym polskim uniwersytecie. Artur Chojecki trafił

---

⁶ Biela, *Idzi Radziszewski*.

na studia filozoficzno-psychologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim dopiero po ukończeniu studiów chemii na Politechnice Warszawskiej. Kolejne lata spędził na studiach w Genewie, gdzie słuchał wykładów Clapere'de'a i Flournoy'a, po czym uczestniczył w badaniach prowadzonych w pracowni psychologii eksperymentalnej Pierone'a (Villeljuif pod Paryżem), który należał do pionierów badań eksperymentalnych woli na świecie⁷. Na podstawie własnych badań eksperymentalnych Chojecki opublikował prace dotyczące wpływu woli na wahania uwagi oraz sugestii. Wynikami tych prac podzielił się ze studentami Uniwersytetu Lubelskiego już w pierwszym roku akademickim tej Uczelni⁸. Nie można było w bardziej atrakcyjny merytorycznie sposób rozpocząć wykładów psychologii na pierwszym polskim katolickim uniwersytecie w niespełna miesiąc od ogłoszenia przywrócenia bytu państwowego Rzeczypospolitej po 123 latach jej rozbiorów.

2.2. Wykłady psychologii ogólnej wygłaszane osobiście przez ks. rektora Idziego Benedykta Radziszewskiego w KUL

W latach 1919–1922, czyli od początku drugiego roku akademickiego, aż do swojej śmierci, sam Radziszewski wykładał systematycznie psychologię ogólną, w wymiarze dwóch godzin tygodniowo, na wszystkich wydziałach tworzących nową uczelnię, a więc na: Wydziale Teologii, Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Wydziale Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych oraz Wydziale Nauk Humanistycznych.

Świadectwem jego działalności dydaktycznej jako wykładowcy psychologii są zachowane w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej KUL: litografowane rękopisy studentów uczestniczących w tych wykładach. Przykładem mogą być zachowane do dzisiaj notatki z wykładów psychologii prof. Idziego Radziszewskiego dostępne publicznie w Czytelni Instytutu Psychologii KUL. Fragmenty tekstu przykładowych notatek studenckich z wykładów prof. Radziszewskiego znajdują się w Załączniku do książki Adama Bieli, *Idzi Radziszewski. Charyzmatyczny psycholog* wydanej w roku jubileuszowym 100-lecia KUL. Notatki te zostały rozpowszechnione przez Wydawnictwo Sekcji Skryptowej organizacji studenckiej „Bratnia Pomoc” (zwanej skrótowo „Bratniakiem”). Przeglądając ten skrypt warto

---

⁷ Tenże, *Nieznane karty z historii psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Przegląd Psychologiczny”, 53(2010), nr 3, s. 303–336; tenże, *Idzi Radziszewski*, s. 151–152.

⁸ A. Chojecki, *O wpływie woli na wahania uwagi*, Warszawa 1915.

zauważyć, jakim szacunkiem darzyli studenci swojego rektora-wykładowcę psychologii, skoro notatki z jego wykładów zostały tak ślicznie wykaligrafowane⁹. Notatki te dotyczą wprowadzenia do psychologii obejmującego następujące zagadnienia:

- 1) określenie psychologii jako nauki;
- 2) miejsce psychologii w systematyzacji nauk filozoficznych;
- 3) metody psychologii jako nauki przyrodniczej;
- 4) źródła psychologii;
- 5) historia rozwoju badań psychologicznych;
- 6) zmysł arytmetyczny i geometryczny: twierdzenia psychofizjologiczne E. Cyona;
- 7) czynniki poznania człowieka: fizyczne, fizjologiczne i psychiczne;
- 8) bodziec-podnieta jako przedmiot percepcji-czucia;
- 9) metody progu dolnego i górnego podniety różnych zmysłów;
- 10) stosunek przyrostu podniety do przyrostu czucia;
- 11) prawo Webera oraz prawo Webera w ujęciu Fechnera;
- 12) kwestia wrażeń podświadomych;
- 13) lokalizacja uczuć w systemie nerwowym;
- 14) lokalizacja czynności w mózgu;
- 15) system nerwowy;
- 16) ośrodek mowy;
- 17) wzrok i smak;
- 18) podmiot poznania zmysłowego.

Po części wstępnej, wykłady prof. I. Radziszewskiego zostały podzielone na trzy części merytoryczne w odpowiednich rozdziałach:

Część I: Różne rodzaje życia człowieka

Rozdział I: Życie wegetatywne, czyli roślinne

Najbliższa przyczyna życia

Geneza życia

Rozdział II: Życie zmysłowe

Zmysły zewnętrzne

Zmysły wewnętrzne

Władza ruchu

Natura życia zmysłowego

---

⁹ Zob. I. Radziszewski, Psychologia. Notatki z wykładów ks. Rekt. I. Radziszewskiego, Lublin 1922, s. 1–10, 49–74; 343–348 (litografia – rps; Biblioteka Uniwersytecka KUL).

Rozdział III: Życie umysłowe człowieka

O poznaniu umysłowym: przedmiot poznania umysłowego; czynności umysłu (pojmowanie, sądzenie, wnioskowanie)

Mowa

O naturze umysłu

O woli: wola jako władza pożądania; charakter; choroby woli; temperamenty; wola jako władza uczuć; natura władzy pożądania rozumnego

Natura życia umysłowego

Część II: O naturze człowieka

Rozdział I: O istocie duszy

Substancjalność duszy

Niezłożoność duszy

Duchowość duszy

Nieśmiertelność duszy

Geneza duszy ludzkiej i pochodzenie człowieka

Rozdział II: O stosunku duszy do ciała

Przedstawiony wyżej spis tematów poszczególnych wykładów obejmował treść pełnego wykładu kursorycznego psychologii ogólnej na I roku studiów, prowadzonych systematycznie przez ks. prof. Idziego Radziszewskiego. Należy w tym momencie koniecznie dodać, że wykładowca ten urozmaicał je przygotowanymi dla studentów eksperymentami-demonstracjami, ilustrującymi niektóre prawa psychologiczne sformułowane na drodze badań eksperymentalnych. Z przygotowaniem tych demonstracji-eksperymentów dydaktycznych Radziszewski nie miał żadnych trudności, gdyż w Louvain, przez dwa lata przeszedł sam laboratorium specjalistyczne z psychofizjologii, które należało w tym czasie do najlepszych tego typu na świecie. Nic więc dziwnego, że wykłady z psychologii ogólnej i demonstracje z psychologii eksperymentalnej przeprowadzane przez Radziszewskiego w Uniwersytecie Lubelskim były przez studentów I roku studiów oceniane jako nadzwyczaj interesujące¹⁰. Warto przy tym również zauważyć, że tak przygotowana treść merytoryczna wykładów z psychologii ogólnej (jak ukazują to notatki

---

¹⁰ A. Pastuszka, *Ks. Rektor Idzi Radziszewski*, „Prąd”, 16(1929), nr 4, s. 159–164.

studenckie)¹¹ nie była dla studentów I roku psychologii, lecz studentów innych kierunków studiów, niż psychologia. Uważam, że swymi wykładami z psychologii Radziszewski ukształtował na tyle trwałą potrzebę kształcenia psychologicznego na wszystkich kierunkach studiów, że praktyka ta przetrwała kolejne reorganizacje ich programów studiów przez całe pierwsze stulecie istnienia KUL.

O poziomie merytorycznym wykładów z psychologii ogólnej w KUL prowadzonych przez prof. I. Radziszewskiego świadczy m.in. załączony przez wykładowcę spis literatury z zakresu podstaw psychologii obejmujący zarówno pozycje 16 autorów obcojęzycznych (w tym m.in. aż trzy pozycje W. Wundta; O. Külpe; W. James; D. Mercier), 18 pozycji w języku polskim (z czego połowę z nich stanowiły tłumaczenia polskie książek wybitnych psychologów zagranicznych, np. takich jak E. Claparède, D. Mercier, C. Murray, J. Sully), oraz specjalnie wyodrębnioną grupę pięciu pozycji z historii psychologii. Oznaczało to, że profesor traktuje słuchaczy swoich wykładów z psychologii bardzo poważnie i zakłada, że być może znajdują się wśród nich i tacy, którzy będą mieli potrzebę w przyszłości pogłębić samodzielnie znajomość psychologii w swojej pracy akademickiej czy zawodowej¹².

Warte jest w tym momencie podkreślić, że Radziszewski nie widział jednak w 1918 roku żadnej możliwości dla rozpoczęcia samodzielnego kierunku studiów psychologii w nowo zakładanej przez siebie Uczelni. Sądził bowiem, że dla studiów psychologii należy dopiero stworzyć zarówno kadrowe, jak i psychospołeczne zaplecze, zaś dla spełnienia tych warunków należy podjąć przygotowania w postaci, co najmniej kilkuletnich wykładów z psychologii ogólnej na innych kierunkach studiów, niż psychologia. Założenia te okazały się mieć swoje głębokie uzasadnienie, o czym powiemy więcej w dalszej części naszych analiz.

2.3. Przesłania wynikające z prac naukowych i wykładów ks. Idziego Radziszewskiego

Po ogólnej charakterystyce wykładów ks. Idziego Radziszewskiego w KUL, można postawić pytanie: Jakie są przesłania z prac Radziszewskiego dla współczesnego psychologa? Pierwsze przesłanie dotyczy statusu

---

¹¹ Radziszewski, Psychologia. Notatki z wykładów ks. Rekt. I. Radziszewskiego, s. 346–348.

¹² Tamże, s. 343–345.

metodologicznego psychologii jako nauki. Uznawał on, że psychologia jako nauka autonomiczna, powinna być uprawiana metodami empirycznymi. Jego zdaniem, psychologia ma ogromny potencjał badawczy. Jej zakres stanowią problemy dotyczące: poznania zmysłowego, myślenia, kultury, organizacji, genezy religii, pracy, uzdolnień (także ludzi wybitnie uzdolnionych, geniuszy), psychofizjologii, psychopatologii, neuropsychologii¹³.

2.3.1. Przesłanie metodologiczne

Główne przesłanie Radziszewskiego można określić jako perspektywę metodologiczną wyodrębniającej się z filozofii – nowej i bardzo obiecującej dyscypliny naukowej, opartej głównie na metodach nauk przyrodniczych. Inne jego bardzo ważne przesłanie dotyczy związków pomiędzy psychologią a filozofią. Chociaż psychologia uzyskała już swoją metodologiczną samodzielność naukową, gdyż jest uprawiana metodami przyrodniczymi, to jednak nie zerwała ona ścisłej łączności z filozofią, gdyż uznaje jej inspiracyjno-heurystyczną rolę dla własnych teorii i badań. Pomimo odmienności statusu metodologicznego filozofii, a psychologii jako nauki przyrodniczej¹⁴, nie dostrzegał żadnej sprzeczności między tymi dyscyplinami. Nie jest bowiem dozwolone mieszanie płaszczyzn ontologicznych określających przedmiot ich badań, ich różnych epistemologii określających odmienne źródła poznania i kryteria prawdy oraz metod badawczych – konstytuujących status metodologiczny tych dziedzin nauki. To jednak nie oznacza, że obie te dyscypliny nie mogą ze sobą współpracować systemowo na płaszczyźnie wzajemnej inspiracji i heurystyki. Z podobnych racji nie widział też różnicy pomiędzy teologią a naukami przyrodniczymi, do których zaliczał również i psychologię¹⁵.

2.3.2. Przesłanie dotyczące potrzeb egzystencjalnych, religijnych i duchowych

Drugie przesłanie Radziszewskiego pochodzi z analizy myślenia ludzi tzw. kultur pierwotnych oraz ich potrzeb egzystencjalnych, religijnych i duchowych¹⁶. Wskazał on, że jeśli chodzi o genezę ich religii, to jej fundament psychologiczny można odnaleźć w myśleniu człowieka

---

¹³ I.B. Radziszewski, *Układ dziesiętny w bibliografii filozoficznej. Klasyfikacja ideologiczna*, „Przegląd Filozoficzny”, 7(1904), s. 253–269.

¹⁴ Tenże, *Credo nowożytnego fizjologa*, Włocławek 1913, s. 6–11.

¹⁵ Tenże, *Teologia a nauki przyrodnicze*, AtK, 3(1910), s. 425–445.

¹⁶ Tenże, *Geneza religii w świetle nauki i filozofii*, Włocławek 1911, s. 5–185.

pierwotnego na temat odpowiedniości relacji: twórcze działanie człowieka jako osoby; a stwórcze działanie siły transcendentalnej – Boga jako osoby. Dla nowatorskich i oryginalnych analiz i syntez psychologicznych Radziszewskiego materiałem były raporty z badań antropologiczno-etnograficznych, z którymi zapoznał się on m.in. w czasie swojego pierwszego wyjazdu studyjnego, gdzie pół roku pracował w British Muzeum, studiując prace antropologów i etnologów. Dokonał on wówczas analizy porównawczej schematu myślenia (opartego na sformułowanym wyżej schemacie) dwóch współczesnych sobie grup ludzi: przedstawicieli tzw. kultur pierwotnych oraz najwybitniejszych reprezentantów nauk przyrodniczych (fizyków, chemików, fizjologów). Ogólny wniosek syntetyczny z analiz Radziszewskiego jest fascynujący: myślenie człowieka o kwestiach egzystencjalno-religijnych obu analizowanych grup ludzi nie różni się w swoich zasadniczych schematach i aspektach treściowych. Oznacza to, że można mówić o jedności natury ludzkiej w zakresie ujmowania rzeczywistości transcendentalnej jako relacji osobowej.

2.3.3. Przesłanie pedagogiczne i dydaktyczne wykładów z psychologii w KUL

Można także mówić o przesłaniu pedagogicznym Radziszewskiego, wyrażającym się w tym, iż KUL-owska psychologia, przynajmniej do lat osiemdziesiątych, współtworzyła historię Uczelni¹⁷, a wykłady z podstaw tej dyscypliny naukowej współtworzyły minimum programowe każdego kierunku studiów. Można tylko życzyć współczesnym psychologom, żeby ta reguła obowiązywała na każdym uniwersytecie. Po śmierci ks. Idziego Radziszewskiego wykłady z psychologii ogólnej były kontynuowane w stylu założyciela Uniwersytetu. Tuż po jego śmierci zajęcia z psychologii ogólnej przejął prof. Stanisław Domińczak a po nim ks. prof. Józef Pastuszka¹⁸.

3. Specjalistyczne wykłady na starszych latach studiów w KUL

Niezależnie od wykładów z psychologii ogólnej, konwersatoriów i ćwiczeń – prowadzonych dla wszystkich studentów I roku studiów, rektor Radziszewski zaproponował, żeby na starszych latach studiów profesorowie, w porozumieniu ze studentami, jeśli uznają to za pomocne dla swojego kierunku studiów, mogli poprosić o wskazany przez nich

---

¹⁷ W. Prężyńska, *Psychologia wczoraj i dziś w KUL*, w: *Symposium 75-lecia KUL*, Lublin 1993.

¹⁸ Biela, *Nieznane karty z historii psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, s. 307.

wykład specjalistyczny z jakiegoś działu psychologii bądź z jego wybranych zagadnień. Jako pierwszy, zgłosił tego rodzaju zapotrzebowanie Instytut Pedagogiczny z Wydziału Nauk Humanistycznych – na wykład z psychologii wychowawczej. W związku z tym ks. rektor Radziszewski, zatrudnił do prowadzenia wykładów z takiego przedmiotu prof. Zygmunta Myslakowskiego od roku akademickiego 1921/1922¹⁹.

Od roku akademickiego 1923/1924 został zatrudniony w Uniwersytecie Lubelskim do prowadzenia na wszystkich kierunkach studiów, wykładów z psychologii poznania, wybitnej sławy europejskiej – profesor Bohdan Rutkiewicz²⁰. Jeszcze w tym samym roku akademickim wprowadzono również do programu studiów dwa nowe wykłady specjalizacyjne. Psychologię dziecka – zaczął wykładać dr Tadeusz Strumiłło – dla studentów Wydziału Teologii, Wydziału Nauk Humanistycznych i Instytutu Pedagogicznego; zaś dla polonistyki – wprowadzono wykład z psychologii mowy, prowadzony przez dr. Stanisława Szobera. Z kolei prof. Zygmunt Kukulski od roku akademickiego 1926/1927 rozpoczął wykład z psychologii wychowawczej oraz z przedmiotu: psychotechnika a wychowanie.

Na początku lat trzydziestych, dla zilustrowania dydaktyki psychologii w KUL, warto jest podać, jakie zajęcia dydaktyczne prowadził prof. Bohdan Rutkiewicz, który wzbogacił wiedzę psychologiczną w Europie o jej biologiczne podstawy, zwłaszcza w zakresie cytologii w latach 1930–1933²¹:

- wykłady: psychologia ogólna, podstawy biologiczne psychologii eksperymentalnej, stosunek psychologii eksperymentalnej do filozofii;
- ćwiczenia z psychologii eksperymentalnej;
- seminarium psychologiczne²².

---

¹⁹ Tenże, *Idzi Radziszewski*, s. 149.

²⁰ Bohdan Rutkiewicz wzbogacił wiedzę psychologiczną w Polsce i w Europie o jej biologiczne podstawy. Zob. B. Rutkiewicz, *Szkice o celowości w przyrodzie ze szczególnym uwzględnieniem świata organicznego*, Poznań 1913; tenże, *Psychologia poznania*, Lublin 1925 (rps litograficzny); tenże, *Psychologia eksperymentalna*, Lublin 1929 (skrypt); tenże, *Witalizm metodologiczny i witalizm metafizyczny*, „Przegląd Filozoficzny”, 34(1931), s. 171–179; tenże, *Indywidualizm, ewolucja i finalizm biologiczny*, Lublin 1932; tenże, *L'Individualisation, l'Evolution et le Finalisme biologique*, Paris 1933.

²¹ Oceny prof. Rutkiewicza jako metodologa były w ówczesnej Europie tak wysokie, iż rektor Katolickiego Uniwersytetu w Mediolanie – o. Agostino Gemelli – zaproponował mu objęcie Katedry Psychologii na tamtym uniwersytecie. Jednak prof. Rutkiewicz nie przyjął tej oferty, gdyż – jak napisał w odpowiedzi na ten list – „wiązałoby się to z koniecznością rezygnacji z pracy w KUL-u”. Biela, *Nieznane karty z historii psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, s. 309–310.

²² Tamże, s. 308.

3.1. Dzieło dydaktyczne wykładów z psychologii w KUL zapoczątkowane przez I. Radziszewskiego i jego kontynuacja w okresie międzywojennym

Zdaniem A. Bieli²³, wydarzeniem znaczącym dla rozwoju psychologii w KUL-u było objęcie w 1934 roku przez prof. Józefa Pastuszkę²⁴ kierownictwa Katedry i Zakładu Psychologii – jako jednostek odrębnych od Zakładu Filozofii. W ramach takiej struktury organizacyjnej prowadził prof. Pastuszka aż do wybuchu II wojny światowej następujące zajęcia dydaktyczne:

- wykłady: psychologia ogólna, psychologia eksperymentalna, psychologia życia religijnego, psychologia woli i uczuć, psychologia i epistemologia poznania, psychologia rozwoju człowieka, charakterologia, metody kształcenia woli, psychologia wychowawcza, techniki i metody pracy naukowej;
- wykłady specjalistyczne z wybranego działu psychologii dla studentów starszych lat studiów;
- ćwiczenia z psychologii ogólnej oraz psychologii eksperymentalnej;
- proseminarium z psychologii eksperymentalnej;
- seminarium psychologiczne.

Studentów wszystkich kierunków studiów obowiązywały wykłady z psychologii ogólnej, zaś dla studentów starszych lat, w zależności od specyfiki poszczególnych kierunków, ich profesorowie mogli włączyć do programu studiów specjalistyczne wykłady z wybranego przez siebie działu psychologii. Przykładowo, dla polonistów bardzo atrakcyjnymi okazały się zajęcia z psychologii mowy; z kolei studentów prawa zainteresowały zajęcia z charakterologii, a więc podejście typologiczne stanowiące przedmiot zainteresowania psychologii różnic indywidualnych; dla studentów filozofii i teologii najciekawsze okazały się wykłady z psychologii poznania; zaś studentom pedagogiki najbardziej potrzebne były wykłady z psychologii rozwoju dziecka oraz z psychologii wychowawczej.

---

²³ Biela, *Idzi Radziszewski*, s. 150.

²⁴ Należy podkreślić, że prof. Pastuszka był słuchaczem wykładów psychologii prowadzonych przez I. Radziszewskiego w ostatnim roku akademickim funkcjonowania Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie dobrze zapoznał się nie tylko z treściami tych wykładów, lecz również ze stylem ich prowadzenia przez swojego profesora. Stąd też łatwiej mu było, gdy został sam profesorem na uczelni założonej w Lublinie przez swojego mistrza – wykładać w jego stylu. Z relacji ks. prof. Pastuszki sporo się można dowiedzieć o rektorze Radziszewskim (zob. m.in. J. Pastuszka, *Idzi Radziszewski w r. 1917/18*, ZN KUL, 5(1962), nr 2(18), s. 126–131).

Analizując ówczesny program dydaktyki psychologii, należy przyznać, iż był on nowatorski, ambitny a jednocześnie – realistyczny. Charyzmatyczny twórca KUL-u, ks. Idzi Radziszewski, potrafił stworzyć właściwy klimat organizacyjny, dzięki któremu zapoczątkowana przez niego propozycja programowa rozwijała się już później sama, zgodnie z własną logiką. Ważnym elementem tego klimatu było uznanie psychologii za wspólną płaszczyznę komunikacji oraz integracji interdyscyplinarnej, co odegrało ważną rolę w budowaniu lubelskiego *universitas*. Psychologia wносиła bowiem szeroką perspektywę pogłębienia analiz filologicznych, pedagogicznych, filozoficznych, teologicznych, prawniczych czy ekonomicznych – o nowy i atrakcyjny wymiar międzyludzki, umożliwiając reprezentantom tych nauk tworzenie atmosfery współpracy.

3.2. Wiodące tematy badań psychologicznych i wykładów z psychologii w KUL

Tabela 1 zawiera zestawienie wiodących wówczas kierunków badawczych, które można było wyodrębnić na podstawie analizy wykładów oraz publikacji pracowników naukowych KUL-u z okresu międzywojennego.

Tabela 1. Wiodące tematy badań psychologicznych i wykładów z psychologii oraz pracownicy KUL-u realizujący je w dwudziestoleciu międzywojennym

Tematyka badań psychologicznych	Pracownicy naukowcy realizujący dany problem badawczy
1. Relacje psychologii z filozofią; psychologia filozoficzna; relacje psychologii z naukami przyrodniczymi i medycyną	ks. prof. dr Idzi Radziszewski ks. prof. dr Józef Pastuszka prof. dr Bohdan Rutkiewicz
2. Zastosowanie pojęć i metod psychologicznych do analizy zagadnień egzystencjalnych i religijnych	ks. prof. dr Idzi Radziszewski ks. prof. dr Józef Pastuszka
3. Rozwój badań nad spostrzeganiem zmysłowym	ks. prof. dr Idzi Radziszewski prof. dr Bohdan Rutkiewicz
4. Rozwój badań eksperymentalnych nad wolą	prof. dr Artur Chojecki
5. Zastosowanie metod psychologicznych do analiz prawno-karnistycznych	prof. dr Zdzisław Papierkowski
6. Analiza psychologiczna systemów totalitarnych	ks. prof. dr Józef Pastuszka

Opracowanie własne.

Z treści kolumny pierwszej tabeli wynika, iż można wyodrębnić sześć wiodących tematów badawczych będących jednocześnie przedmiotem wykładów psychologicznych z psychologii w KUL w okresie międzywojennym podejmowanych przez profesorów pracujących w tej Uczelni. Relacje psychologii z filozofią oraz z naukami przyrodniczymi i medycyną były przedmiotem zainteresowania badawczego: Idziego Radziszewskiego, Bohdana Rutkiewicza oraz Józefa Pastuszki. Zastosowanie pojęć i metod psychologicznych do analizy problemów egzystencjalnych i religijnych – było obecne w analizach naukowych oraz wykładach Idziego Radziszewskiego oraz Józefa Pastuszki. Problematyka psychofizjologicznych podstaw spostrzegania zmysłowego była domeną wykładów Idziego Radziszewskiego oraz Bohdana Rutkiewicza. Z kolei, prof. Artur Chojecki rozwinął badania eksperymentalne nad wolą i wahaniami. Prof. Zdzisław Papierkowski wzbogacił środowisko akademickie KUL swoimi pierwszymi w Polsce publikacjami oraz wykładami dotyczącymi zastosowania metod psychologicznych do analiz prawnokarnistycznych.

Znaczenie prorocze dla Polski międzywojennej miała natomiast unikalna w tym czasie analiza psychologiczna systemów totalitarnych przeprowadzona przez ks. prof. Józefa Pastuszkę – upowszechniona w ramach dwóch kolejnych ogólnopolskich sympozjów naukowych w latach 1938–1939²⁵.

Badacze i wykładowcy, realizujący poszczególne projekty, to uczeni wykształceni za granicą. Ks. Radziszewski wykształcił się w Nijmegen, Chojecki – w Genewie, a Pastuszka – w Innsbrucku. Byli oni psychologami, Papierkowski był prawnikiem-karnistą, zaś Rutkiewicz – biologiem-cytologiem. Każdy z nich wniósł jednak swój indywidualny, istotny wkład do psychologii jako nauki.

Niewątpliwą zasługą naukową Radziszewskiego było pogłębienie interpretacji wyników badań Cyona (1911) o naświetlenie nowych aspektów psychofizjologicznych oraz kognitywistycznych zmysłu równowagi i słuchu. Dotyczy to zwłaszcza interpretacji przez Radziszewskiego wyników badań fizjologicznych Cyona zawartych w jego *L'oreille, organe d'orientation dans le temps et dans l'espace* (Paris 1911). Zdaniem Radziszewskiego, to Cyon stwierdzał na podstawie swoich badań, że podobnie jak przewody łukowate wraz ze swoimi bańkami tworzą organ zmysłu geometrycznego (przestrzeni), tak ślimak z łukami Cortiego jest organem zmysłu

---

²⁵ Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej.

arytmetycznego (liczby i czasu)²⁶. Radziszewski wskazuje, że od strony psychofizjologicznej geneza czasu jest integracją w ośrodkach mózgowych dwóch procesów: wyczuwania kierunku ruchu (czyli priopriorecepcja z przewodów łukowatych) – z czuciami dźwiękowymi, których treścią jest trwanie dźwięku i jego rytm (pochodzących z organu Cortiego). Jego zdaniem, różnica wysokości tonów umożliwia człowiekowi wypracowanie umysłowe pojęcia „liczby”. Wyniki tych badań wskazują zarówno na trafność interpretacji Radziszewskiego oraz ich perspektywiczność. Zgodnie z tymi interpretacjami, możemy bez wątpienia potwierdzić, że organ słuchu będąc jednocześnie telereceptorem oraz mechanoreceptorem, spostrzega bodźce dźwiękowe jako mechanoreceptory przenoszone do małżowiny ucha, za pośrednictwem fal elektromagnetycznych o bardzo zróżnicowanych cechach fizycznych. Są to informacje pochodzące od świata zewnętrznego lub z naszego własnego ciała. Jest to jedyny organ zmysłowy, który przejawia swoją aktywność od czasu jego kształtowania się w okresie prenatalnym życia człowieka i w sposób nieprzerwany trwa aż do końca jego życia na ziemi. Jego aktywności nie przerywa ani sen, ani inne stany czy aktywności życiowe człowieka. Już w okresie prenatalnym człowiek uczy się rozróżniać cechy fizyczne fal głosowych mowy swojej matki i języka, którym przemawia do niego, od innych bodźców dźwiękowych świata zewnętrznego. Przez całe życie narząd słuchu przesyła do swoich ośrodków w korze mózgowej informację na temat cech fizycznych nadchodzących bez przerwy bodźców dźwiękowych. W ośrodkach słuchowych kory mózgowej dokonywane są bardzo skomplikowane procesy analizy porównawczej i syntezy napływających aktualnie bodźców z klasami wzorców bodźcowych w pamięci człowieka. Procesy te mają bardzo złożone operacje matematyczne, które faktycznie określić można w sposób upraszczający jako „obliczenia arytmetyczne”, zaś analizator słuchowy można by przez to nazwać „arytmetycznym”. „Obliczenia” te odbywają się na wszystkich etapach drogi tele-mechanoreceptora od narządu Cortiego aż do ośrodków korowych analizatora słuchowego włącznie.

Interpretacje Radziszewskiego z 1913 roku zostały potwierdzone m.in. przez George'a von Békésy'ego, laureata nagrody Nobla z 1960 roku, który wykazał obecność tzw. fali wędrującej w ślimaku ucha, w przypadku pojawienia się pobudzenia akustycznego. Zgodnie z jego teorią w płynie ślimaka pod wpływem dźwięku zachodzą procesy hydrodynamiczne, które

---

²⁶ Zob. Radziszewski, *Credo nowożytnego fizjologa*, s. 14–21.

powodują, że błona podstawna ślimaka ulega zmianie sprężystej. Hipoteza ta została już potwierdzona obserwowaną makro mechaniką ślimaka. W wyniku oddziaływania bodźca dźwiękowego na narząd słuchu, ciśnienie akustyczne zamienione w uchu środkowym na drgania mechaniczne zostaje następnie przetworzone przez ucho wewnętrzne na impulsy elektryczne, które są następnie przekazywane przez zakończenia nerwu słuchowego do odpowiedniego sektora kory mózgowej²⁷. Do opisu tych procesów konstruowane są obecnie modele matematyczne opisujące ich przebiegi na poszczególnych etapach transformacji energii w uchu wewnętrznym.

Z kolei Zdzisław Papierkowski podjął, jako pierwszy w Polsce prawnik, zagadnienia prawno-psychologiczne, a zwłaszcza uwzględniał aspekty psychologiczne w analizach karnistycznych²⁸.

Odrębnego opracowania domagałaby się twórczość naukowa Józefa Pastuszki. W okresie dwudziestolecia międzywojennego dotyczyła ona nowatorskich zagadnień z obszaru psychologii politycznej, głównie – pochodzenia władzy państwowej²⁹. Podejmowanie tego rodzaju zagadnień w okresie kształtowania się niezależnej państwowości polskiej miało niewątpliwie charakter patriotyczny i państwowotwórczy. Jednak jego zasadniczym wątkiem zainteresowań naukowych są rozprawy dotyczące filozofii i psychologii religii.

Żywym nurtem zainteresowań naukowych Pastuszki były także związki psychologii z filozofią, a zwłaszcza tymi filozofami, którzy – zdaniem Pastuszki – przyczynili się również do rozwoju myślenia psychologicznego w filozofii. Jego największe zainteresowanie wśród wielkich filozofów chrześcijańskich budził św. Augustyn. Pastuszka określał go jako „największego psychologa wśród filozofów”³⁰. Moim zdaniem, należy zgodzić się z tym stwierdzeniem, chociażby dlatego, że większość klasyków filozofii tworzyła psychologię (traktowaną jako dział filozofii) na drodze dedukcji z twierdzeń ontologicznych lub epistemologicznych. Wyjątkiem był natomiast św. Augustyn, który postępował odwrotnie: najpierw formułował węzłowe pytanie

---

²⁷ Zobacz wykład Noblowski: G. von Békésy, *Concerning the Pleasures of Observing, and the Mechanics of the Inner Ear, Nobel Lecture, December 11, 1961*, in: *From Nobel Lectures, Physiology or Medicine 1942–1962*, Amsterdam 1964, p. 722–746.

²⁸ Z. Papierkowski, *Bezskuteczne podżeganie do przestępstwa*, Warszawa 1928; tenże, *Dowód poszlakowy w postępowaniu karnym*, Lublin 1933; tenże, *Psychologia na usługach procesu karnego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, 2(1937), z. 1, s. 38–52.

²⁹ J. Pastuszka, *Pochodzenie władzy państwowej według R. Bellarmina*, Włocławek 1926.

³⁰ Tenże, *Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna*, Lublin 1930.

z zakresu psychologii egzystencji człowieka i odpowiadając na nie (na drodze własnej relacji introspekcyjnej), dochodził do kwestii filozoficznych³¹.

Niezwykle cenne spośród naukowych zainteresowań Pastuszki jest jego ustosunkowanie się do ówczesnych ideologii politycznych, a zwłaszcza jego unikalne i pierwsze w międzywojennej Polsce – psychologiczne opracowania na temat systemów totalitarnych oraz ich zagrożeń. W 1938 roku ukazała się, pod jego redakcją, analiza psychologiczna dotycząca bolszewizmu i komunizmu jako zagrożenia społecznego i politycznego³², zaś w 1939 roku, jeszcze przed wybuchem II wojny światowej – ukazała się jego bezpardonowa krytyka rasizmu i faszystów³³. Psycholog ten miał cywilną odwagę, by przestrzec swoich rodaków zarówno przed zagrożeniem „czerwonym”, jak i „brunatnym”, czego nie zapomnieli mu zarówno Niemcy w czasie okupacji, jak i komuniści w latach terroru stalinowskiego w Polsce³⁴.

4. Efekty wykładów z psychologii w KUL

Według A. Bieli, efekty nauczania psychologii w KUL zapoczątkowane przez założyciela i pierwszego rektora, Idziego Radziszewskiego, a po jego śmierci kontynuowane przez innych psychologów, można podzielić na trzy grupy: 1) dotyczące rozwoju samego Uniwersytetu; 2) związane z kształceniem wśród kadry profesorskiej i studentów – zainteresowań interdyscyplinarnych; oraz 3) ukierunkowane na rozwój samej psychologii jako dyscypliny naukowej³⁵.

Mając na uwadze korzyści, jakie odniósł z wykładów psychologii sam Uniwersytet, musimy wskazać na kształtowanie przez te wykłady klimatu i kultury organizacyjnej nowej instytucji naukowej, jaką była w Lublinie pierwsza wyższa uczelnia. Nauczanie psychologii ogólnej na każdym kierunku studiów już w I semestrze I roku dały studentom wspólny zasób pojęciowy zarówno do konwersacji naukowych, jak i jako przedmiot rozmów w sytuacjach codziennych czy kontaktach koleżeńskich. Samo

---

³¹ A. Biela, *Psychologia oczami filozofów. Klasyczna koncepcja nauki u podstaw statusu metodologicznego psychologii*, Lublin 2019, s. 64–68.

³² J. Pastuszka, *Filozofia komunizmu – materializm*, w: *Bolszewizm*, Lublin 1938, s. 1–29; tenże, *Psychologia komunizmu*, w: tamże, s. 215–252.

³³ Tenże, *Filozoficzne podstawy rasizmu*, „Ruch Katolicki”, 9(1939), s. 156–172; tenże, *Rasizm jako światopogląd*, „Ruch Katolicki”, 9(1939), s. 101–116.

³⁴ Odsyłam w tym względzie do swojego opracowania na temat nieznanych kart z historii psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego: *Nieznane karty z historii psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*.

³⁵ Biela, *Idzi Radziszewski*, s. 155–166.

zdanie egzaminu z psychologii ogólnej już na I roku dało studentom wiedzę nabytą na zasadzie *imprinting*, która stanowiła bazę dla poszerzania horyzontów myślowych przez dalsze lata studiów uniwersyteckich.

Po tym egzaminie stali się już w swoim mniemaniu „małymi psychologami”, którzy mogą na temat tej dyscypliny naukowej zabierać głos, m.in. na zajęciach akademickich swojego kierunku studiów. Fakt ten, z kolei, zapoczątkował perspektywę rozwoju zainteresowań interdyscyplinarnych zarówno u studentów, jak również u ich nauczycieli akademickich. Niektórzy z nich rozpoczęli swoje własne próby „psychologizowania” swojego kierunku studiów. Przejawem tego było m.in. podejmowaniu przez studentów prac ćwiczeniowych, proseminaryjnych, seminaryjnych, magisterskich czy nawet doktorskich, w których były zawarte aspekty psychologiczne rozpatrywanego problemu badawczego. Nieco później powstały też interdyscyplinarne publikacje pracowników naukowych KUL, np. prawniczo-psychologiczne³⁶, historyczno-psychologiczne³⁷, filozoficzno-psychologiczne³⁸, psycholingwistyczne itp.

Dla samej psychologii odniesione korzyści z uniwersyteckich wykładów psychologii ogólnej dla studentów wszystkich kierunków studiów w KUL były wprawdzie długodystansowe, lecz ich skala była ogromna. Przede wszystkim został przygotowany klimat rozumienia psychologii w środowisku akademickim. Dlatego też mogły powstać po zakończeniu działań wojennych w 1944 roku na Lubelszczyźnie³⁹ studia psychologii w KUL i rozwijać się samodzielnie w warunkach nowej rzeczywistości politycznej Polski powojennej, a następnie w III Rzeczpospolitej.

* * *

W podsumowaniu analizy wykładów z psychologii w KUL trudno byłoby pominąć życie i działalność samego Idziego Radziszewskiego, którego

---

³⁶ Zob. Papierkowski, *Bezskuteczne podżeganie do przestępstwa*; tenże, *Dowód postzlakowy w postępowaniu karnym*; tenże, *Psychologia na usługach procesu karnego*, s. 38–52.

³⁷ Zob. Pastuszka, *Pochodzenie władzy państwowej według R. Bellarmina*; tenże, *Historia psychologii*, Lublin 1971.

³⁸ Zob. B. Rutkiewicz, *Contribution al'etude des nervs craniens de «Ameiurus nebulosus»*, Grenoble 1921; tenże, *Witalizm metodologiczny i witalizm metafizyczny*; tenże, *Indywidualizm, ewolucja i finalizm biologiczny*; J. Pastuszka, *Filozofia religii M. Schellera*, Włocławek 1928; tenże, *Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna*; tenże, *Filozofia religii H. Bergsona*, Warszawa 1933, tenże, *Proces myślenia u św. Tomasza z Akwinu i M. Heideggera*, RF, 13(1965), nr 4, s. 33–47.

³⁹ Zob. Biela, *Idzi Radziszewski*, s. 156–166.

ostatni okres ziemskiego żywota przypadł z woli Bożej – na miejsce jego marzeń, dążeń i wieloletnich wysiłków, którym był uniwersytet katolicki już w wolnej Polsce, w Lublinie. Z analizy jego psychologicznych prac naukowych, podejmowanych działań wychowawczych, duszpasterskich, dydaktycznych, szkoleniowych, organizacyjnych i formacyjnych, możemy wywnioskować, że ich motywem wiodącym było nie tylko poznanie głębokiej prawdy o człowieku i jego relacjach z innymi, ale przede wszystkim służenie im pomocą we wzrastaniu w ich człowieczeństwie. Stąd też interesowała go psychologia jako nauka o indywidualnym człowieku i jego potrzebach, dążeniach i ostatecznym jego powołaniu do życia wiecznego z Bogiem.

Człowieka nie traktował on jednak abstrakcyjnie, lecz bardzo konkretnie. Był to człowiek konkretnie żyjący w środowisku tzw. kultury pierwotnej, jako *homo sapiens*, który dochodzi poprzez własne myślenie i swoją wolną wolę – do określenia samego siebie jako *homo religiosum*. Radziszewski dostrzegał głęboką prawdę, że ludzie w każdej epoce kulturowo-cywilizacyjnej dokonują w sposób nieprzerwany przez wieki poszukiwania swojego psychologicznego *cogito* w kierunku *religiosum* albo też jakiegoś *profanum*⁴⁰.

Starał się on być zawsze blisko, w sensie psychologicznym, ludzi, dla których pracował. Ta bliskość wyrażała się w ciepłym i serdecznym kontakcie ze spotykanymi ludźmi: młodzieżą licealną, współpracownikami, klerykami, studentami, uczonymi, pracownikami urzędów, ofiarodawcami/biorcami, parafianami czy też słuchaczami swoich odczytów publicznych. Nie był jednak nigdy populistą w kontaktach z ludźmi i nie szedł nigdy „na skróty”, gdyż zależało mu na budowaniu relacji z innymi osobami w oparciu o prawdę o istniejącej rzeczywistości. Tylko taka postawa, jego zdaniem, gwarantuje skuteczną pomoc dla ludzi.

Według relacji Kremera, Radziszewski cieszył się wśród studentów prawie mistycznym i trudnym do wytłumaczenia prestiżem: potrafił się zachowywać taktownie w sytuacjach bardzo trudnych, lecz ludzi oceniał jednocześnie w sposób bezstronny i sprawiedliwy. Choć taktownie, to jednak ścigał stronniczość u innych⁴¹.

---

⁴⁰ Radziszewski, *Geneza religii w świetle nauki i filozofii*, s. 186–204.

⁴¹ P. Kremer, *Ś.p. Ks. Dr. Idzi Radziszewski, założyciel i pierwszy rektor Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie*, Włocławek 1923, s. 30 [odb. z „Kroniki Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, 16(1922)].

Dla Radziszewskiego jako założyciela Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, jego charakterystyczną cechą była umiejętność wykorzystania wiedzy psychologicznej w sytuacjach trudnych i problemowych; systematyczność w dążeniu do celu dalekosiężnego; głęboka potrzeba poznania naukowego i bezkompromisowość w dążeniu do prawdy; rozległe horyzonty myślowe; skromność i wysoka kultura osobista; dojrzałość metodologiczna lecz jednocześnie szacunek dla dyskutanta w polemikach naukowych; umiłowanie Kościoła oraz głęboki patriotyzm. To dzięki jego charyzmatycznej osobowości, dalekowzroczności politycznej, uzdolnieniom menedżerskim i organizatorskim, powstał u zarania II Rzeczypospolitej uniwersytet katolicki w Lublinie. Uniwersytet ten wykształcił kadre nauczycieli, prawników, pracowników administracji oraz profesorów seminariów duchownych. Idzi Radziszewski nie nacieszył się długo radością z osiągnięcia swojego lowańskiego Pomysłu-Ideji uniwersytetu katolickiego w niepodległej Polsce „ku chwale Boga i Ojczyzny”⁴². Zmarł przedwcześnie, bo w 1922 roku, a więc już cztery lata po pierwszej inauguracji Uczelni. Na cmentarz przy ul. Lipowej w Lublinie, w orszaku żałobnym odprowadzili go zarówno przedstawiciele najwyższych władz państwowych, biskupi reprezentujący Episkopat Polski, duchowni ewangelicy, prawosławni oraz lublinianie wyznania Mojżeszowego – co świadczyło o tym, że cenią w nim nie tylko uczonego i założyciela uniwersytetu, lecz przede wszystkim człowieka, który swą wiedzę psychologiczną i mądrość życiową potrafił wykorzystać do integrowania ludzi i tworzenia dobra wspólnego w odrodzonej Polsce.

Ks. prof. J. Pastuszka tak wspomina ks. prof. I. Radziszewskiego w czterdziestolecie jego zgonu jako założyciela KUL: „W lipcu 1918 roku wrócił do kraju ojczystego i od razu podjął prace nad tworzeniem uniwersytetu katolickiego w Lublinie, bez dostatecznych środków materialnych, bez lokalu, z bardzo szczupłymi kadrami profesorskimi, spotykając się z niezrozumieniem samej idei uniwersytetu katolickiego. Była to syzyfowa praca. Swój ideał życiowy przyoblekł w kształty realne, choć przyplacił to własnym życiem. Pod tym względem jest postacią tragiczną, bo załamał się pod ciężarem wielkiej misji życiowej, którą jednak wykonał. Ale jest to tragizm bohaterski, twórczy, który zapładnia życie. Jego dzieło trwa i stanowi ważny wkład w kulturę Polski”⁴³.

---

⁴² Biela, *Idzi Radziszewski*, s. 168.

⁴³ Pastuszka, *Idzi Radziszewski w r. 1917/18*, s. 130–131.

PSYCHOLOGY LECTURES BY REV. IDZI BENEDYKT RADZISZEWSKI AT THE CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN

Keywords: Idzi Benedykt Radziszewski, psychology lectures, Catholic University of Lublin.

Summary: This study shows the importance of the lectures on psychology delivered by Idzi Radziszewski at the Catholic University of Lublin. These lectures had two stages: (1) teaching general psychology at the primary university level in every field of study by Idzi Radziszewski himself; and (2) initiating specialized lectures in the senior years of studies in theoretical or applied psychology as a response to the needs of students and their faculty members. The article shows how teaching general psychology in each field of study already in the first semester of the first year, gave students of the new Polish university a common conceptual language both for scientific conversations and as a tool for conversations in everyday situations or with friends. The mere passing of the exam in general psychology already in the first year of study gave students a kind of imprinting knowledge that accompanied them throughout their studies. Bearing in mind the benefits that the University itself gained from the lectures on psychology, we must point to the shaping of the atmosphere and organizational culture of the new scientific institution by these lectures, which was the first university in Lublin. The foundation of the educational work, which were “lectures in psychology at the Catholic University of Lublin” was established by the first rector of this University, Rev. prof. Idzi Radziszewski through his charismatic approach to people, substantive competence, authenticity and sanctity of his priestly, academic and personal life.

BIBLIOGRAFIA

- Radziszewski I., *Psychologia. Notatki z wykładów ks. Rekt. I. Radziszewskiego, Lublin 1922* (litografia – rps; Biblioteka Uniwersytecka KUL).
- Radziszewski I.B., *Credo nowożytnego fizjologa*, Włocławek 1913.
- Radziszewski I.B., *Geneza religii w świetle nauki i filozofii*, Włocławek 1911.
- Radziszewski I.B., *Teologia a nauki przyrodnicze*, *AtK*, 3(1910), s. 420–436.
- Radziszewski I.B., *Układ dziesiętny w bibliografii filozoficznej. Klasyfikacja ideologiczna*, „Przegląd Filozoficzny”, 7(1904), s. 253–269.
- Biela A., *Idzi Radziszewski. Charyzmatyczny psycholog*, Lublin 2018.
- Biela A., *Nieznane karty z historii psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Przegląd Psychologiczny”, 53(2010), nr 3, s. 303–336.
- Biela A., *Psychologia oczami filozofów. Klasyczna koncepcja nauki u podstaw statusu metodologicznego psychologii*, Lublin 2019.
- Chojecki A., *O wpływie woli na wahania uwagi*, Warszawa 1915.

- Cyon E., *L'oreille, organe d'orientation dans le temps et dans l'espace*, Paris 1911.
- Kremer P., *Ś.p. Ks. Dr. Idzi Radziszewski, założyciel i pierwszy rektor Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie*, Włocławek 1923 [odb. z „Kroniki Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, 16(1922)].
- Papierkowski Z., *Bezskuteczne podżeganie do przestępstwa*, Warszawa 1928.
- Papierkowski Z., *Dowód poszlakowy w postępowaniu karnym*, Lublin 1933.
- Papierkowski Z., *Psychologia na usługach procesu karnego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, 2(1937), z. 1, s. 38–52.
- Pastuszka A., *Ks. Rektor Idzi Radziszewski*, „Prąd”, 16(1929), nr 4, s. 159–164.
- Pastuszka J., *Psychologia komunizmu*, w: *Bolszewizm*, Lublin 1938, s. 215–252.
- Pastuszka J., *Filozofia komunizmu – materializm*, w: *Bolszewizm*, Lublin 1938, s. 1–29.
- Pastuszka J., *Filozofia religii H. Bergsona*, Warszawa 1933.
- Pastuszka J., *Filozofia religii M. Schellera*, Włocławek 1928.
- Pastuszka J., *Filozoficzne podstawy rasizmu*, „Ruch Katolicki”, 9(1939), s. 156–172.
- Pastuszka J., *Historia psychologii*, Lublin 1971.
- Pastuszka J., *Idzi Radziszewski w r. 1917/18*, ZN KUL, 5(1962), nr 2(18), s. 126–131.
- Pastuszka J., *Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna*, Lublin 1930.
- Pastuszka J., *Pochodzenie władzy państwowej według R. Bellarmina*, Włocławek 1926.
- Pastuszka J., *Proces myślenia u św. Tomasza z Akwinu i M. Heideggera*, RF, 13(1965), nr 4, s. 33–47.
- Pastuszka J., *Rasizm jako światopogląd*, „Ruch Katolicki”, 9(1939), s. 101–116.
- Prężyna W., *Psychologia wczoraj i dziś w KUL*, w: *Symposium 75-lecia KUL*, Lublin 1993.
- Rutkiewicz B., *Contribution à l'étude des nervs craniens de «Ameiurus nebulosus»*, Grenoble 1921.
- Rutkiewicz B., *Indywidualizm, ewolucja i finalizm biologiczny*, Lublin 1932.
- Rutkiewicz B., *Psychologia eksperymentalna*, Lublin 1929 (skrypt).
- Rutkiewicz B., *Psychologia poznania*, Lublin 1925 (rps litograficzny).
- Rutkiewicz B., *Szkice o celowości w przyrodzie ze szczególnym uwzględnieniem świata organicznego*, Poznań 1913.
- Rutkiewicz B., *Witalizm metodologiczny i witalizm metafizyczny*, „Przegląd Filozoficzny”, 34(1931), s. 171–179.
- Rutkiewicz R., *L'Individualisation, l'Evolution et le Finalisme biologique*, Paris 1933.
- von Békésy G., *Concerning the Pleasures of Observing, and the Mechanics of the Inner Ear, Nobel Lecture, December 11, 1961*, in: *From Nobel Lectures, Physiology or Medicine 1942–1962*, Amsterdam 1964, p. 722–746.
- Wojtkowski A., *Ks. Idzi Radziszewski (1871–1922)*, Lublin 1948.